

POLITIKA SOCIALISTIČNE ZVEZE DELOVNEGA LJUDSTVA SLOVENIJE DO ZDOMSTVA

Lidija Franjič

IZVLEČEK

Politika Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije do zdomstva

Socialistična zveza delovnega ljudstva Slovenije in Jugoslavije je bila družbenopolitična organizacija od leta 1953 do 1990, ki je politično razlikovala in ločeno obravnavala zdomce in izseljence. Za ene in druge je menila, da je bilo potrebno zastaviti različne cilje. V Sloveniji je delovala vrsta ustanov in organizacij, ki so v svoje programe dela vključevali skrb za zdomce. Pri Predsedstvu Republiške konference Socialistične zveze delovnega ljudstva je deloval Koordinacijski odbor za vprašanja naših delavcev na začasnem delu v tujini, ki se je ukvarjal s problematiko zdomcev in zdomstva. Socialistična zveza delovnega ljudstva Slovenije je bila aktivna na področju interesnega združevanja naših delavcev v tujini, pri vzgoji in izobraževanju otrok zdomcev, pri informativno-propagandni dejavnosti med zdomci ter je obravnavala problematiko delovanja rimskokatoliške cerkve v tujini. KLJUČNE BESEDE: Zdomci, Socialistična zveza delovnega ljudstva Slovenije

ABSTRACT

The Policy of The Socialist Alliance of the Working People of Slovenia towards Migrant Workers

The Socialist Alliance of the Working People of Slovenia and Yugoslavia was a social-political organisation from 1953 do 1990, which politically differentiated and separately dealt with migrant workers and emigrants. For the both it was of opinion that different goals were necessary. In Slovenia, a number of institutions and organisations were active, which included in their programmes care for emigrants. At the Presidency of the Republic Conference of the Socialist alliance of the Working People, a Coordination committee was active that dealt with the problematic of emigrants and emigration. The Socialist Alliance of the Working People of Slovenia was active in the field of interest uniting of our workers abroad, with the education of the children of emigrants, with information-propaganda activities among emigrants, and as well dealt with the problematic of the activity of the Roman Catholic Church abroad.

KEY WORDS: Migrant Workers, The Socialist Alliance of the Working People of Slovenia

UVOD

Veliko število Slovencev je živelo – in še živi – zunaj Republike Slovenije, del jih je živel na narodnostno strnjjenem ozemlju, ki ga je od matičnega naroda ločila državna meja, precej jih je bilo razpršenih po vseh kontinentih, kjer so se trajno naselili ali

¹ Diplomirana etnologinja in kulturna antropologinja, profesorica zgodovine; e-pošta: lidija12@hotmail.com

pa so bili na začasnem delu. Nekateri so se vrnili v domovino, drugi so ostali in si v novem okolju ustvarili novo življenje. Vsi pa so sestavni del slovenskega naroda, ki se je razlikoval po načinu povezanosti z domovino. V obmejnih območjih so živeli zamejci, v Evropi so se prepletali zdomci in izseljenci, v čezmorskih deželah pa so bili izseljenci. Prve izseljence je zajel splošen evropski tok, ko se je od leta 1860 do 1910 s starega kontinenta izselilo okrog štirideset milijonov ljudi. Kriza tridesetih let 20. stoletja je odvedla nove generacije izseljencev v rudnike in tovarne Latinske Amerike, Združenih držav Amerike, Kanade, Avstralije in v zahodnoevropske države. V teh državah je treba računati na tretjo, četrto in ponekod peto generacijo.

Del delavcev, ki so odšli na začasno delo na tuje, je večkrat ostal v državah imigracije. Pojav odhajanja ljudi v tujino je bil proces, ki ga najdemo pri vseh narodih in državah, na vseh stopnjah razvitosti. Zaposlovanje v tujini se je pri nas začelo v večji meri proti koncu leta 1961. Pravne norme in politična stališča so opredeljevala kategorijo migrantov v dve skupini:

1. delavce na začasnem delu v tujini (zdomce), pri katerih je v smislu neposredne vezanosti na domovino prevladovala sinteza različnih komponent (državljanstvo, etnično-kulturna zavest, čas, preživet v tujini, družinsko stanje, premoženjski interes),
2. izseljence, kjer je v vseh komponentah prevladovala opredelitev za stalno življenje v tujini.

Ne glede na to razdelitev je Socialistična zveza delovnega ljudstva določila kot trajno nalogo vsem, ki so se ukvarjali z zdomci in izseljenci, razvijanje jugoslovanskega socialističnega patriotizma in ljubezni do domovine prek informativno-propagandne dejavnosti, vzgoje in izobraževanja ter društvenega življenja. Po ustavi SR Slovenije je bila skrb za Slovence zunaj matične domovine dolžnost družbe kot celote. Določba je obvezovala vse družbene dejavnike, da razvijajo pomoč slovenskim izseljencem, posebej pa je zavezovala družbenopolitične skupnosti in organizacije, zlasti Socialistično zvezo delovnega ljudstva, da je izoblikovala take politične in organizacijske mehanizme, ki so morali biti v celoti usklajeni z jugoslovanskim družbenopolitičnim sistemom.

Zdomstvo, začasno zaposlovanje delavcev v tujini, je bilo zlasti razvito v nekaterih evropskih državah. Socialistična zveza delovnega ljudstva je razvila zamisel o tako imenovanem enotnem slovenskem kulturnem prostoru, ki je za svojo osnovo jemalo duhovno in kulturno združenost in sožitje vseh delov in pripadnikov svojega naroda, ne glede na to, kje živijo in delajo, hkrati s tem pa odprtost do kultur, ki se z njimi prepletajo. Za tak koncept so menili, da v ničemer ne krši nedotakljivosti meja. S tem so želeli doseči hitrejši, učinkovitejši in sodobnejši način medsebojnega komuniciranja, informiranja, predstavljanja in izmenjavanja kulturnih, znanstvenih, gospodarskih in drugih dosežkov ter se izogniti vsakršni ozkosrčnosti pri vzpostavljanju zvez z izseljenci, zdomci, zamejci in drugimi, ki so želeli sodelovati z njimi. Pri enotnem kulturnem prostoru so izhajali iz kategorije Slovencev. Jasno so hoteli opredeliti dolžnosti Slovenije do sodelovanja na kulturnem področju z vsemi Slovenci

ne glede na to, ali so bili v Jugoslaviji, na slovenskem nacionalnem prostoru zunaj Slovenije, na drugih kontinentih ali na začasnem delu v tujini.

Poudariti je treba, da so v okviru Socialistične zveze politično razlikovali in tudi ločeno obravnavali izseljence in zdomce. Načelna delitev je bila vsebovana že v ustavi. Menili so, da obstajajo politični razlogi za tako delitev. Predvsem je šlo za različno orientiranost, saj so se delavci na začasnem delu v tujini ali zdomci želeli vrniti v domovino, medtem ko so izseljenci težili k temu, da ostanejo v tujini in pridobijo tuje državljanstvo. Za ene in druge je bilo potrebno različno zastaviti cilje: za izseljence se je bilo potrebno ustrezno angažirati predvsem na kulturnem področju in stremeti, da so bili pravilno obveščeni o dogajanju v zunanji politiki, medtem ko se je bilo za zdomce potrebno angažirati še na ekonomskem področju, se ukvarjati z vprašanjem vračanja v domovino ter poskrbeti, da so bili deležni enakih pravic kot delavci v domovini in podobno.

Socialistična zveza delovnega ljudstva Slovenije (SZDLS) je bila družbenopolitična organizacija v Sloveniji od leta 1953 do 1990. S SZDL drugih socialističnih republik in socialističnih avtonomnih pokrajin se je povezovala v Socialistično zvezo delovnega ljudstva Jugoslavije. Predhodnica Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije je bila Osvobodilna fronta slovenskega naroda.

O SZDLS najbolj govori osnutek *O novi vlogi SZDL*² iz leta 1968, iz katerega izvemo, da je bila politično in nacionalno avtonomna, prostovoljna, demokratična zveza delovnega ljudstva in najširša oblika družbenopolitičnega organiziranja, ki je zrasla pod vodstvom Komunistične partije iz vsenarodnega gibanja za nacionalno in socialno osvoboditev slovenskega naroda. Politično organiziranje v Socialistični zvezi je bilo neodtujljiva ustavna pravica delovnih ljudi – z združevanjem v njenih različnih oblikah aktivnosti so se bojevali za humanistični in samoupravni socializem. Nadalje so zapisali, da je SZDL premagovala in presegala tendence po osamosvojitvi posameznih skupin in grupacij, ki so težile k političnemu monopolu, političnemu vodenju in privilegijem. Temeljna programska orientacija v socialistični družbi je bila lahko samo ena, v njenem okviru pa so bile možne najrazličnejše pobude in zamisli. SZDL ni dovoljevala večpartijskega sistema, delati pa je morala tako, kakor da obstoji večpartijski sistem. Bila je korak dlje od večpartijskega sistema, ker je v lastni organizaciji iz različnih stališč ustvarjala sintezo. Učinkovitost dela SZDL je bila mogoča samo pod enim pogojem: da je v njej delovala Zveza komunistov kot idejna in usmerjajoča sila.

SZDL IN ZDOMSTVO

V Sloveniji je delovala vrsta ustanov in organizacij, ki so v svoje delovne programe vključevale skrb za zdomce, ponekod prek posebnih teles, kot so komisije

² AS 537, RK SZDL, O novi vlogi SZDL, 1968, a. e. 2632, škatla 1075.

za mednarodne odnose pri skupščini, izvršni svet, Zveza komunistov Slovenije, na Univerzi, v občinah, Gospodarski zbornici Slovenije, Zvezi kulturno prosvetnih organizacij, Slovenski izseljenski matici, republiškem sekretariatu za kulturo in prosveto, republiškem zavodu za socialno zavarovanje, inštitutih, v okviru založniških hiš, tiska in tako dalje. Vse te ustanove so pomagale strokovno in tudi materialno. Pri Predsedstvu Republiške konference Socialistične zveze delovnega ljudstva je deloval Koordinacijski odbor za vprašanja naših delavcev na začasnem delu v tujini, ki se je ukvarjal s problematiko zdomcev in zdomstva. Njemu so bile podrejene občinske, mestne in obalne konference SZDL.

Iz ustavnih določil SFR Jugoslavije so kot naloge federacije izhajala vprašanja urejanja pogojev odhajanja v tujino in zaposlovanja, varovanja državljanov SFRJ in njihovih interesov v tujini. Ustava SR Slovenije je nalagala republikli skrb za varstvo pravic in interesov v tujini.

Iz tega so izhajale obveznosti republike pri vzpostavljanju in utrjevanju položaja naših delavcev v tujini na ekonomskem, kulturnem, družbenopolitičnem, izobraževalnem, socialnem, informativnem, propagandnem in telesnovzgojnem področju. SZDL je bila na osnovi stališča Predsedstva SFR Jugoslavije in Zveze komunistov Jugoslavije kot tudi po svoji politični funkciji dolžna koordinirati in voditi dejavnosti, povezane s problematiko zdomcev. V ta namen sta Predsedstvo in Izvršni odbor Republiške konference SZDL Slovenije sprejela sklep o ustanovitvi Koordinacijskega odbora za vprašanja naših delavcev v tujini. Usklajeval je programe dela, se dogovarjal o konkretnih političnih stališčih in nosilcih posameznih akcij. SZDL Slovenije je poudarjala, da je trajna naloga družbe in njena stalna skrb izboljšanje položaja ter zaščita pravic in interesov delavcev na začasnem delu v tujini. Razvejana in bogata dejavnost SZDL Slovenije in Koordinacijskega odbora za vprašanja naših delavcev na začasnem delu v tujini je izhajala iz zavesti, da je treba našim ljudem na tujem pomagati in da njihova dejavnost koristi tudi nam. Zavest je dobila svoj izraz v političnih načelih, ki so jih sprejeli v dokumentu *SZDL danes*, v stališčih Predsedstva in Izvršnega odbora RK SZDL v letih 1968, 1970 in 1972. Iz njih izhaja, da je SZDL Slovenije »*živo zainteresirana za življenjske probleme in reševanje vprašanj, ki usodno zadevajo razvoj slovenskega naroda v mejah Slovenije in Jugoslavije, v zamejstvu in tujini.*«³

Zdomstvo kot družbeni fenomen je nosilo s seboj celo vrsto problemov, s katerimi so se vse bolj spoprijemali na vseh področjih družbenega življenja. Zdomstvo je pojav, ki za razliko od izseljenstva (tudi zamejstva) nosi v sebi element začasnosti. Skrb za kontinuiran stik z zdomci v času njihovega bivanja v tujini je nalagalo pričakovanje, da se bo večina teh ljudi vrnila z dela v tujini v domovino. Zdomci sami so začutili potrebo po bolj organiziranem življenju po delu, potrebo po prosvetni, zabavni in kulturni dejavnosti v klubih, društvih, organizacijah in krožkih. Vso to dejavnost je SZDL poskušala zajeti s pojmom samoorganiziranja zdomcev in se do tega pojava tudi politično opredeliti. Predsedstvo in Izvršni odbor RK SZDL ter Predsedstvo

³ AS 537, RK SZDL, 2. seja RK SZDL, 21. marec 1972, a. e. 2636, škatla 1077.

Zveze sindikatov Slovenije sta sprejela naslednje stališče: »*Samoorganiziranje je del življenja naših zdomcev, ki omogoča ohranjanje narodnostnih vezi in stikov z domovino prek najrazličnejših oblik dejavnosti, zlasti še kulturno-zabavnih, športnih in rekreacijskih. Organiziranje življenja v prostem času in v društvih omogoča reševanje nekaterih skupnih socialno-ekonomskih problemov. Delavec v tujini naj bo nosilec samoorganiziranja. Osnova samoorganiziranja je interes delavcev samih za večnacionalno, nacionalno ali regionalno pripadnost. Ob tem pa poudarjamo, da odločno odklanjamo vsakršno združevanje, ki bi bilo sovražno do SFRJ in njene samoupravne socialistične ureditve.*«⁴

Začeli so dozorevati sklepi o ustanovitvi posebnega samoupravnega sklada za raziskovalno, kulturno-prosvetno in dokumentacijsko delovanje med zdomci, s katerim naj bi dosegli skladnejši nastop vseh zainteresiranih družbenih sil med zdomci. Način zbiranja sredstev bi moral odražati pripravljenost matične domovine, da se sredstva, ki so jih zdomci vlagali doma, tudi v obliki boljšega financiranja kulturnih dejavnosti, vračajo med zdomce. Ugotovljeno je bilo, da je odstotek sredstev, ki so jih namenjali za dejavnost med zdomci, izredno majhen v primerjavi s sredstvi, ki so jih zdomci vlagali doma. Predvidevali so, da bi moral sklad postati ne le formalni razdeljevalec zbranih sredstev, ampak tudi koordinator njihove politike do zdomcev. Naloge, za katere so menili, da jih morajo čim hitreje uresničevati med zdomci, so bile naslednje:

- Čimprej je bilo treba rešiti probleme šolanja otrok in poslati mednje dovolj učiteljev ter preskrbeti potrebna sredstva za nemoten pouk. Dokončno se je bilo potrebno dogovoriti, kdo je v Sloveniji odgovoren za organizacijo pouka.
- Oblike sodelovanja z organizirano kulturno-prosvetno in zabavno dejavnostjo je bilo treba napraviti še bolj pestre, številčnejše z modernejšimi prijemi kot dotlej.
- Samoorganizirano dejavnost zdomcev je bilo potrebno strokovno podpirati z gostovanji in drugimi oblikami.
- SZDL naj bi s sindikati in z drugimi organizacijami še naprej dajala pobudo za izpolnjevanje kulturno-prosvetnega in drugega povezovanja z zdomci in uresničevala vlogo osnovnega političnega koordinatorja v družbi.

V dobri polovici slovenskih občin, zlasti tam, kjer je bilo na časnem delu v tujini veliko številu občanov, so delovali koordinacijski odbori pri občinskih konferencah SZDL, svojo dejavnost pa so usklajevali v okviru regijskih koordinacijskih odborov. Velik korak pri širitvi družbene skrbi za delavce v tujini so dosegli z dejavnostjo komisij za aktivnost članov Zveze komunistov v tujini, ki so delovali pri občinskih komitejih in pri Predsedstvu CK Zveze komunistov Slovenije. Odločno so se zavzemali ter podpirali stalno politično koordinacijo na ravni federacije, ki jo je narava te problematike zahtevala kot pogoj uspešnega dela.

Krepiti se je začela zavest po intenzivnejšem političnem delovanju med delavci

⁴ AS 537, RK SZDL, 2. seja RK SZDL, 21. marec 1972, a. e. 2636, škatla 1077.

na začasnem delu v tujini, ki so bili močno izpostavljeni raznim tujim, tudi sovražnim in negativnim vplivom. V SZDL Slovenije so poskušali okrečiti napor za zagotavljanje pogojev za njihovo postopno vračanje in zaposlovanje doma. V tej zvezi je bil družbenoekonomski razvoj, še posebej pa razvoj proizvodnih sil in samoupravnega sistema, po njihovem mnenju tista realna osnova, ki je ponujala možnost tako za vračanje delavcev iz tujine kot za takšen vpliv na delavce v tujini, ki je ohranjal in utrjeval občutek pripadnosti jugoslovanski družbeni skupnosti in preprečeval vraščanje tujih družbenih idej in pogledov. S tem so hoteli zmanjšati asimilacijske tokove. Čim tesnejša povezanost delavcev na začasnem delu v tujini z družbenim dogajanjem v domačem kraju, občini, socialistični republiki ali pokrajini in SFR Jugoslaviji kot celoti je omogočala uresničevanje ustavnega sistema in ustreznih sklepov najvišjih državnih in političnih organov glede položaja delavcev v tujini.

Množično zaposlovanje jugoslovanskih delavcev v tujini je našlo SZDL na začetku organizacijsko nepripravljeno na vseh področjih, kjer bi se morali neposredno ukvarjati s temi problemi. Pozitivni akti, ki so urejali odhod in vračanje delovne sile, so bili sicer sprejeti in socialno-pravna zaščita delavcev je bila urejena z mednarodnimi konvencijami. Na diplomatskih konzulatih so imeli precej težav zaradi pomanjkanja kadrov, ki bi skrbeli za našo delovno silo. Podatki o delovni sili v tujini so kazali, da je bilo okoli 100.000 naših delavcev v zahodni Evropi. Od tega jih je bilo največ v ZR Nemčiji, to je 54.000, v Franciji 17.000 in v Avstriji 11.000. Poseben pomen pri zaposlovanju naših delavcev je imelo priučevanje. Medtem ko je bila po konvenciji s Francijo sprejeta obveznost te države, da plača stroške za priučevanje delavcev že v Jugoslaviji, je to odpadlo pri konvenciji z Avstrijo, ki je imela pretežen interes za nekvalificirane delavce.

Komisija za manjšinska in izseljenska vprašanja ter mednarodne zveze je v šestdesetih letih tudi spremljala pojav zaposlovanja v tujini, ki je terjal prizadevanja, da bi delavci odhajali na delo v tujino po redni poti, ker bi jim bili tako zagotovljeni enakopravnejši pogoji v delovnih odnosih. Ugotavljali so, da bi bilo potrebno pospeševati sprejem novih sporazumov o zaposlovanju in socialnih konvencij ter vzpostaviti zunanje službe zaposlovanja (socialni delavci, atašeji), ki naj bi pomagale delavcem v tujini in zavodom za zaposlovanje tako, da bi imeli vpogled v razmere na tržišču delovne sile. Delavcem, ki so se zaposlili v tujini, je bilo potrebno dati večje možnosti pri izbiri delovnih angažmajev in jih opremiti s potrebnimi dokazili ter jih seznaniti vsaj z osnovami tujega jezika. Ugotavljali so, da je potrebno raziskati problem vračanja zunaj ustvarjenih sredstev in njihov ekonomski vpliv na območjih, kjer so doma delavci, zaposleni v tujini. Sprostiti je bilo potrebno poslovanje služb, ki so skrbele za materialne interese naših delavcev (zavodi za zaposlovanje, socialno zavarovanje, potna dovoljenja, banka, carina), hkrati pa vplivati na delavce, da izpolnjujejo svoje obveznosti doma in da s svojim odhodom ne ustvarjajo socialnih težav. Okrečiti je bilo potrebno stalne stike z delavci v tisku, radiu in drugih oblikah informiranja ter se posluževati ustaljenih vsakoletnih sestankov s sezanci. Razvijati je bilo potrebno oblike sodelovanja s starimi izseljenci, ki so se marsikje uveljavili kot faktor zblize-

vanja med Jugoslaviijo in novo domovino. SZDL je usmerila svoja prizadevanja v nadaljnje odpiranje meja in premagovanje statistično-birokratskih ovir, ki so postavljale državljanje v neenakopraven položaj s tujci, zlasti je bila potrebna korektura izdajanja potnih listov in sprostitvev obmejnega režima, ki je postajal ovira za razvoj turizma in kamen spotike v sosedskih odnosih.

Konec šestdesetih let je bilo opravljenih več razgovorov z delavci na začasnem delu v tujini. Ti so imeli zlasti v Pomurju, ki je najbolj tradicionalno območje migracijskih tokov, pozitivno tradicijo. To so ugotovili na vseh forumih, od partijskih do oblastnih, od Socialistične zveze v republiškem merilu do krajevnih skupnosti. Pomurje je zajemalo več migracijskih valov, predvsem v treh občinah, in sicer Murski Soboti, Lendavi in Gornji Radgoni (manj v Ljutomeru). Zato so bila na pobudo Socialistične zveze srečanja s sezonci, ki so se mudili doma, predvsem v teh treh občinah. Razgovorov so se udeležili še predstavniki sindikatov, zavoda za zaposlovanje in njihove izpostave za socialno zavarovanje. Socialno delo med delavci v tujini so opravljali socialni delavci, ki so bili zaposleni pri Arbeiterwohlfahrtsu. Pri tej organizaciji je bilo zaposlenih dvainšestdeset jugoslovanskih socialnih delavcev, od tega enajst Slovencev. Ukrepi, ki naj bi spodbudili in zagotovili vračanje delavcev iz tujine na delo v domovino, so bili neločljivo povezani z vzroki njihovega odhoda in z interesi, ki so jih pri tem zasledovali, ter tudi z učinkovitimi možnostmi in pogoji ponovne zaposlitve v domovini. Leta 1970 je Republiški sekretariat za prosveto in kulturo v sodelovanju z Geografskim inštitutom v posebni študiji začel ugotavljati število znanstvenikov, ki so delali v tujini, ne glede na to, ali so že emigrirali kot znanstveniki ali pa so to postali šele v tujini. Ugotoviti so želeli tudi, kdaj, kam in kako so odšli, s kakšnih delovnih mest, kakor tudi vzroke za njihov odhod. Republiški zavod za zaposlovanje je glede vračanja naših delavcev iz tujine izdelal poseben načrt in predvidel organiziranje posebne službe, ki bi se ukvarjala z reševanjem naslednjih nalog:

- tekoča operativna evidenca o stalno nezasedenih delovnih mestih s podatki za objavo,
- objavljanje prostih delovnih mest po predhodnih soglasjih z delovnimi organizacijami,
- preverjanje domačih možnosti za zaposlovanje delavcev, ki so začasno zaposleni v tujini,
- vzpostavljanje stalnih stikov z diplomatsko-konzularnimi predstavništvi zaradi učinkovitega postopka za vračanje delavcev,
- organizacija stalnih stikov s predstavniki jugoslovanskih klubov in jugoslovanskih sindikatov v tujini, s predstavniki socialne službe v tujini, tolmači in tako dalje,
- organizacija stalne informativne službe in propagandne dejavnosti med delavci v tujini za zaposlovanje v domovini.⁵

Najprej je bilo treba zagotoviti vso potrebno evidenco o delavcih, zaposlenih

⁵ AS 537, RK SZDL, Informacija o problemih zaposlovanja delavcev z območja SRS v tujini, 1971, a. e. 2708, škatla 1105.

v tujini, ki naj bi bila podlaga za kartoteko. Ta je morala postati osnovni dokument za stalno in učinkovito komuniciranje med tujino in domovino. Kartoteka z naslovi delavcev, ki bi se želeli vrniti v domovino, je bila izpeljana iz te evidence. Dejavnost službe za zaposlovanje pri vračanju jugoslovanskih delavcev se je začela vzpostavljati s 1. januarjem 1971. Delovanje operativne evidence je temeljilo na dnevnem izkazovanju ponudbe in povpraševanja po delavcih in usklajevanju teh potreb. Delavce, po katerih je bilo stalno povpraševanje, njihove zaposlitve pa ni bilo mogoče urediti s pomočjo republiškega zaposlovanja, so skušali zagotoviti iz tujine. Prosta mesta so objavljali enkrat na mesec, po potrebi pa tudi v krajših časovnih razmikih. Vse informacije o prostih delovnih mestih v časopisih *Večer* in *Novosti* ter v *Informacijskem biltenu* Sekretariata za informiranje so iz Jugoslavije dostavljali vsem diplomatsko-konzularnim enotam po Evropi, Avstraliji in Kanadi ter predstavnikom jugoslovanskih bank v tujini.

Težava, ki je bila ob vračanju delavcev iz tujine prisotna vrsto let, je bila pomanjkanje možnosti za zaposlovanje prav v regijah, od koder je bilo največ delavcev na začasnem delu v tujini. Vprašanje so urejali tudi v letu 1977. Kljub načrtovanim in delno uresničnim možnostim in pogojem za odpiranje novih gospodarskih zmogljivosti v Pomurju, so bile možnosti zaposlovanja manjše od števila zaposlenih delavcev v tujini. V zvezi z vračanjem delavcev z začasnega dela iz tujine so ugotavljali, da so se ti vse bolj vključevali v organiziran sistem vračanja iz tujine zaradi boljše informiranosti. Leta 1977 je bila opazna blažja tendenca upadanja povratnih tokov, kar je pomenilo, da je bil val negativne selekcije jugoslovanskih delavcev pri koncu. Konec leta 1977 je bilo na začasnem delu v tujini okoli 825.000 jugoslovanskih delavcev (od tega 30 % žensk).

Ocenjevali so, da je bilo med njimi prek 60.000 slovenskih delavcev. Tendence neorganiziranega zaposlovanja so bile prisotne zlasti, ko je šlo za zaposlovanje delavcev iz zdravstva, gostinstva in turizma. Običajno so bile take zaposlitve urejene na podlagi osebnih aranžmajev med delojemalci in delodajalci.

Vso dejavnost v zvezi z odhajanjem delavcev na začasno delo v tujino, njihovim bivanjem v tujini ter vračanjem in ponovnim zaposlovanjem v domovini je usklajeval in usmerjal Koordinacijski odbor za vprašanja naših delavcev na začasnem delu v tujini pri Predsedstvu RK SZDL Slovenije, dejavnost strokovnih služb pa Komisija za vprašanja zaposlovanja v tujini in vračanja delavcev z začasnega dela iz tujine pri Republiškem sekretariatu za delo. Koordinacijski odbor pri Predsedstvu RK SZDL Slovenije je kot osnovni nosilec povezovanja vseh neposrednih nosilcev posameznih dejavnosti v SR Sloveniji na tem področju uresničeval svojo nalogo s tem, da je usklajeval, spremljal in spodbujal izvajanje delovnih programov občinskih koordinacijskih odborov in drugih nosilcev dejavnosti v republiki oziroma usklajeval stališča med posameznimi dejavniki v SR Sloveniji kakor tudi v federaciji, spremljal in spodbujal procese reševanja problematike, predlagal nekatere rešitve ter po potrebi tudi vodil posamezne akcije.

Konec osemdesetih let, ko so v SZDL Slovenije razpravljali o slovenskem narodu, položaju SR Slovenije v SFR Jugoslaviji, skupnem kulturnem prostoru, so tudi zdomci

kot del slovenskega naroda izražali zaskrbljenost ne le za gospodarske, temveč predvsem za politične razmere v domovini. Vključevali so se v javno razpravo o dopolnilih k Ustavi SR Slovenije in popolnoma podpirali zlasti dopolnila, ki so zadevala suverenost slovenskega naroda, človekove pravice in svoboščine ter podprli tudi dopolnila na gospodarskem področju, ki naj bi odprla nove poti za izhod iz krize in vključitev SFR Jugoslavije v integracijske tokove v Evropi, njim pa možnost za sodelovanje na kulturnem, znanstvenem in gospodarskem življenju v domovini. V zahodni Evropi je v tem času živelo več kot 60.000 Slovencev, vseh Jugoslovancev, ki so bili na domovino vezani z državljskim statusom, je bilo okrog 1.100.000. Zato ni moglo biti vseeno, kako doživljajo razmere v državi, pa naj je šlo za gospodarsko krizo ali mednacionalne odnose, demokratizacijo družbe ali uresničevanje človekovih pravic. Predsedstvo RK SZDL Slovenije je ugotovilo, da je tako, kot je rasla kriza v državi, rasla tudi njihova kritičnost do domovine, bolj so postajali dovzetni sredstva obveščanja v državi imigracije, odlagali vrnitev, zmanjševali ali dvigovali hranilne vloge iz jugoslovanskih bank, pa tudi odnosi med zdomci so se slabšali. Rešitev problematike zdomcev je ostala taka, kakršna je bila, ko so bili še zaželeni v državah imigracije. Politika zunanjih migracij, še bolj pa praksa, sta ostali nespremenjeni. Prav tako niso dosegli bistvenih popravkov bilateralnih sporazumov in ni bilo doseženo izoblikovanje novega koncepta vzgoje in izobraževanja v maternem jeziku. Za politiko zunanjih migracij so v osemdesetih letih ugotavljali, da je morala temeljiti na družbenih, gospodarskih in političnih procesih. Usklajeno politiko je bilo potrebno oblikovati in terjati od federalnih organov, vendar je moralo biti dovolj prostora za posebnosti glede na posamezne države migracije, različne poklicne skupine in generacije jugoslovanskih državljanov. Poudarjali so, da je treba delo zasnovati tako, da bo bližje pobudam, interesom in potrebam zdomcev vseh generacij. To spoznanje je vodilo Koordinacijski odbor pri RK SZDL Slovenije, da izdela nov pristop, projekt za sodelovanje z zdomci, ki je v celoti upošteval spremenjene razmere in različnost potreb in interesov zdomcev. Projekt *Zdomec* je bil sestavljen iz trinajstih posebnih in samostojnih projektov. Temeljil je na izhodišču, da so zdomci enakopraven subjekt v sodelovanju in da gre zaradi tega predvsem za njihovo lastno angažiranje, ki ga je koordinacijski odbor s pobudo trinajstih projektov dejavno podpiral, kakor tudi za vse njihove aktivnosti, da so se uveljavili kot zdomci in Slovenci v državah migracije.

V osemdesetih letih se je posebna delovna skupina Sveta za vprašanja družbeno-ekonomskega in političnega položaja žensk in Koordinacijskega odbora za vprašanja naših delavcev na začasnem delu v tujini pri Predsedstvu RK SZDL Slovenije ukvarjala s položajem žensk migrantk. Na podlagi statističnih podatkov je bila narejena prva analiza o konkretnem položaju žensk na začasnem delu v tujini. Ugotovili so, da ženske niso organizirane in da v društvih ne uveljavljajo svojih interesov. Opozorjeno je bilo na specifičnost slovenske populacije v tujini. Za razliko od drugih jugoslovanskih narodov, kjer so bili vključeni v dejavnost društev le moški, so se v slovenske klube vključevale cele družine. Glede uporabe slovenskega jezika v družinah delavcev na začasnem delu v tujini je bil pogovorni jezik med starši in otroki v okoli 90 odstotkih

slovenski jezik, med brati in sestrami pa v 90 odstotkih tuji. Le petina slovenskih otrok je obiskovala dopolnilni pouk, 74,5 odstotka slovenskih otrok je bilo asimiliranih. Analiza je pokazala, da so se slovenske družine skušale čim manj razlikovati od družbenega okolja, niso marale getov, njihovi otroci pa naj bi se čim manj razlikovali od vrstnikov v okolju. Zlasti za prvo generacijo Slovencev na začasnem delu v tujini je bilo značilno, da so se v tujini počutili kot tujci, skrbelo jih je, da jih bodo tudi v domovini obravnavali kot tujce. Obstajala je bojazen, da bo druga generacija naših ljudi v tujini postala izseljeniška. Glede vrnitve v domovino je naše zdomce na eni strani skrbel položaj v domovini, na drugi pa domače okolje, ki je ponujalo premalo konkretnih informacij o možnostih za vračanje in pogojih bivanja. Tako so ostajali razpeti med delom v tujini in možnostjo vrnitve domov. Analiza je pokazala, da je potrebno narediti program za ženske na začasnem bivanju v tujini, ki bi jim pomagal pri vzgoji in ravnanju z otroki, da se bodo bolj razvijali in bodo pripravljeni na vrnitev v domovino. V društvih so nameravali organizirati tematske razgovore z vzgojno-izobraževalno vsebino. Poiskati je bilo treba strokovnjake, ki so živeli v tujini, ter jih motivirati, da se vključujejo v društva in z razgovori ter nasveti pomagajo reševati probleme, ki zadevajo ženske in otroke. Ugotovili so, da je treba voditi tako kadrovsko politiko, da bodo v tujino pošiljali sposobne ljudi za delo z zdomci. Tudi programe za delo z otroki in mladino je bilo treba temeljiteje pretehtati, preden bi jih začeli izvajati v tujini. V mešane šolske komisije je bilo treba izbrati poleg strokovnjakov tudi ljudi s političnim posluhom. Ugotovili so, da je bilo potrebno razširiti krog ljudi, ki naj bi se ukvarjali s problematiko zdomcev. Analiza je za ženske migrantke ugotovila, da so imele enako usodo in probleme kot drugi migranti in jih je bilo pri reševanju potrebno enako upoštevati.

Predsedstvo RK SZDL je ocenilo, da je bilo glede na spremenjene razmere in procese tako v državah migracije in procese v Evropi kakor tudi v SFR Jugoslaviji konec sedemdesetih let še zlasti z vidika položaja zdomcev na tujem nujno izoblikovati novo ustrezno politiko zunanjih migracij. V konkretnem sodelovanju je bilo treba upoštevati zdomce in zdomska društva kot enakopravne subjekte sodelovanja, ki so delovali v kulturno in politično pluralni družbi. Vsem dejavnikom v SR Sloveniji naj bi služil za skupno osnovo delovanja in sodelovanja projekt *Zdomci* s trinajstimi programskimi sklopi. Predsedstvo je predlagalo, da bi tudi institucionalno krepili vezi z zdomci, tako da bi v občinah, iz katerih je bilo večje število zdomcev, pri občinskih skupščinah oblikovali »svete zdomcev«, sestavljene iz njihovih predstavnikov. Prek njih bi imeli zdomci neposreden vpliv na migracijsko politiko oziroma njeno uresničevanje in bi jim v volilnem postopku zagotovili možnost kandidiranja v skupščine družbenopolitičnih skupnosti in s tem udeležbo na volitvah. Predsedstvo Republiške konference SZDL Slovenije je obvezalo Koordinacijski odbor za vprašanja naših delavcev na začasnem delu v tujini, da je skladno s svojo vlogo in delovanjem neposredno prispeval k udeležanju projekta *Zdomci*, spremljal njegovo uresničevanje in o tem redno obveščal Predsedstvo RK SZDL Slovenije.

SAMOORGANIZIRANJE ZDOMCEV

Socialistična zveza delovnega ljudstva Slovenije ni bila pripravljena na področju interesnega združevanja naših delavcev v tujini. Prva društva in klubi so se pojavili šele po nekaj letih množičnega odhajanja na tuje – v letih 1968, 1969 – in dolgo časa niso zaživel, kot je bilo zaželeno. V njih se je zbiral le majhen del delavcev. Vzroki so bili tudi v domovini – zaradi neorganiziranosti na tem področju in pomanjkanja stališč o samoorganiziranju delavcev v tujini. Prve korake pri opredeljevanju odnosa do samoorganiziranja naših delavcev v tujini je napravil *Koordinacijski odbor za delavce v tujini* pri Zvezni konferenci SZDL, ki pa je odražal dokaj neelastičen pristop do tega vprašanja. Prvi konkretniji dokument je bil sprejet na skupni seji Predsedstva in Izvršnega odbora Republiške konference SZDL Slovenije in Predsedstva Zveze sindikatov Slovenije 13. decembra 1971. Osnovno izhodišče stališč je bilo, naj bo delavec nosilec samoorganiziranja. Strinjali so se z vsemi oblikami ne glede na večnacionalno, nacionalno in regionalno pripadnost delavcev, odklanjali pa so vsako združevanje, ki bi bilo sovražno do državne ureditve in Socialistične federativne republike Jugoslavije nasploh. Potrebno je bilo, kot so poudarjali, podpirati take dejavnosti, ki so vodile k uresničevanju medsebojne solidarnosti med delavci, enakopravnosti, bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov. Med pomembnejšimi dokumenti, ki so govorili o samoorganiziranju delavcev v tujini, so bila tudi *Stališča, sklepi in priporočila skupščine SR Slovenije*, ki so priporočala Kulturni skupnosti, Zvezi kulturno prosvetnih organizacij, Slovenski izseljenski matici in drugim zainteresiranim organizacijam, da preučijo smotrnejše izrabljanje prostega časa delavcev v tujini in jim pomagajo pri njihovi kulturni dejavnosti in organiziranju gostovanj kulturnih skupin iz Slovenije ter skrbijo tudi za gostovanja njihovih kulturnih skupin v Sloveniji. SZDL je v smislu teh stališč podpirala združevanja zdomcev, ki:

1. so bila pozitivno naravnana do SFR Jugoslavije,
2. so bila izraz lastnih interesov in iniciative zdomcev,
3. niso bila ekskluzivna.

Zaradi zelo različnih možnosti tolmačenja stališč so v SZDL Slovenije menili, da morajo biti načelni pojmi tudi enotno in konkretno politično opredeljeni.

K 1. Pozitivna usmerjenost k SFR Jugoslaviji je pomenila pozitiven odnos do SFRJ ne samo kot domovine ali starega kraja, ampak kot rezultat narodnoosvobodilne borbe in socialistične revolucije v najširšem smislu. Šlo je za načelno pozitiven odnos do družbene ureditve ne glede na obliko družbene ureditve dežele imigracije ob doslednem spoštovanju njenih predpisov. Pri tem so imeli opravka z dvema skupinama:

- zoževanje pojma domovine na zgodovinsko, etnično ali geografsko osnovo v ožjem smislu je odpiralo povečane možnosti nacionalistični stihiji in vplivu sovražne emigracije,

- tendenca po avtomatičnem podrejanju vsakemu ukrepu ali stališču državnih ali družbenih organov je utegnila privedi združenja v tujini v kolizijo z domačimi

oblastmi. Stopnja politizacije združenj je morala upoštevati interese pretežnega dela zdomcev in politiko ter pozitivno zakonodajo dežele imigracije.

K 2. Izkušnje so kazale, da so bila vsa združenja, ki so nastala kot izraz interesa zdomcev, zdrava in da so normalno delovala. Obenem so bila kot izreden socializacijski element med delavci in izseljenci v tujini praktično edina oblika, v kateri je bil lahko načrtno prisoten jugoslovanski politični vpliv. Ugotovili so, da so združenja, ki so nastala umetno in bolj pod vplivom jugoslovanskih dnevnih političnih interesov, kjer interesi zdomcev niso bili v ospredju, pogosto nesamostojna, nevajena iskanja materialne podpore zunaj svojega članstva in so doživljala stalne krize. Naloga političnih organizacij in upravnih organov ni bila razsojati o obliki združevanja zdomcev kot taki. Opazili so kulturne, rekreativne, klubske-družabne, družbenopolitične (proslave, predavanja, diskusije), ekonomsko-socialne, poklicne, pokrajinske in druge oblike interesov. Združenja so nastajala iz enega ali več takih interesov ali kombinacije teh.

K 3. Načelno negativen odnos do ekskluzivnosti v katerem koli smislu je vseboval predvsem zanikanje nacionalne in jugoslovanske ekskluzivnosti. Kot je bilo glede na načelo, da združenja temeljijo na interesih zdomcev, nelogično in nedopustno zapirati se v ozke nacionalne okvire, je bilo tudi nedopustno predpisovati princip, da smejo biti združenja samo splošno jugoslovanska. Praksa je pokazala dvoje: v vsakem združenju so bili zdomci različnih narodnosti in pogosto tudi državljanstev, obenem pa je v praktičnem delovanju društev prevladala predvsem na kulturnem, izobraževalnem, družbenopolitičnem sektorju ena jezikovna skupina, druge so bile ali v podrejenem položaju ali pa se niso pojavljale. Pri tem so se zastavljala nekatera organizacijsko-politična vprašanja. SZDL je bila na svojih nivojih predvsem politični koordinator. Ugotavljali so, da je bil sistem financiranja neurejen. Predvsem so bili za to, da se združenja vzdržujejo sama. SFR Jugoslavija je nastopila s svojimi sredstvi le v obsegu in na način, ki so ga opravičevali konkretni interesi družbe. Zvezni koordinacijski odbor je kazalo razumeti kot organ ZK SZDL, njegova funkcija je bila prvenstveno politično-koordinativna; kot tak je deloval v okviru funkcije in na način, ki jo je imela v delu SZDL zvezna konferenca, vsebina njegovega dela pa je morala biti prirejena družbeni vlogi SZDL. Socialistična zveza se je načelno in praktično distancirala od vsakega združenja, za katerega je sumila, da se vanj vrivajo emigrantski ali klerikalni elementi. Menila je, da bi bilo potrebno s politično in organizacijsko mobilizacijo te elemente onemogočiti in izrinuti ne samo z obveščevalnimi metodami, ampak predvsem z javno, množično in ofenzivno akcijo. »Sredinska« združenja je puščala ob stani, namesto da bi sodelovala pri skupnih interesih in postopni pozitivizaciji. Precenjevala je klerikalni kompleks. Trditve o praktično neomejenih materialnih sredstvih cerkve v primerjavi s svojimi so bile po ocenah neresnične; enake trditve o kadrovskih potencialih so bile pretirane. Šlo je, kot so ugotavljali, za refleks opravičevanja svoje neučinkovite organiziranosti. Kjer so bili vsaj delno mobilizirani, se je bil kler prisiljen politično pasivizirati. Ob dejstvu, da je bilo nujno spoznati aktivnost sovražne politične emigracije, ki je delovala med delavci v tujini, je bilo nujno pri ocenjevanju tega vpliva upoštevati njegove dimenzije. Dimenzije vpliva so precenjevali tako v

javnih kot internih ocenah in so utegnile povzročiti težave pri odnosu do zdomcev in nezaupanje do njih. Pomembnejše je bilo narediti čim več proti množični antisocialistični indoktrinaciji, ki so jo načrtno razvijale državne in družbene strukture dežel imigracije. Menili so, da je indoktrinacija asimilacijskih in adaptacijskih procesov veliko bolj nevarna kot pa delovanje emigrantskih skupinic.

Leta 1972 je bilo kulturno življenje društev in klubov zdomcev zaradi pomanjkljivo izdelane kulturne politike in kulturnega programa Slovenije še vedno v začetnih povojih. Menili so, da bi tak program lahko predstavljal osnovo za uveljavljanje celovitosti kulturnega prostora Slovenije. Pri tem pa je bilo treba upoštevati, da je bilo sodelovanje SZDL Slovenije samo prispevek k njihovem kulturnemu življenju. Nenačrtnost sodelovanja in gostovanj bi lahko povzročila mrtvilo njihovega lastnega kulturnega delovanja. Pomemben prispevek sodelovanja je predstavljala strokovna pomoč, ki je v znatni meri pomagala pri razvoju kulturnega življenja Slovencev zunaj domovine. Pri sodelovanju matičnega urada s Slovenci v zamejstvu ter tujini so imele pomembno vlogo občine. Zdomce je bilo potrebno šteti za samostojen subjekt v tem sodelovanju. Dejavnost Slovencev v tujini je bilo potrebno podpirati v okviru vseh obstoječih možnosti in si prizadevati za povečevanje stikov na vseh ravneh. Kulturno in družbeno življenje naših delavcev na začasnem delu v tujini nasploh je potekalo v klubih, društvih, samostojnih skupinah in podobno. Težnje po takšni ali drugačni organiziranosti so bile prisotne povsod, kjer je bilo naših delavcev več. Sicer pa klubi niso bili edina oblika združevanja. Pogosto je prišlo do spontanega združevanja v delovnih organizacijah, v katerih so bili zaposleni. Leta 1977 je v zahodni Evropi delovalo – poleg desetih društev, ki so bila po izvoru pretežno izseljenskega značaja – še dva- in dvajset slovenskih društev in klubov naših delavcev na začasnem delu v tujini. V tem času so opazili porast števila klubov ter širjen je obsega in kvalitet samorganiziranja nasploh. Velik pomen so imela društva in klubi pri vsestranskem informiranju naših občanov o dogajanjih v domovini, v državi imigracije in mednarodnih odnosih, o boju proti tujim ideološkim vplivom, dejavnosti sovražne emigracije ter dejavnosti sovražno usmerjenega klera in proti drugim aktivnostim, usmerjenim zoper Jugoslavijo in njeno družbeno ureditev, pa tudi proti vsem oblikam in težnjam asimilacije jugoslovanskih državljanov. Organiziranje delavcev je predstavljalo pomembno osnovo za uresničevanje interesov, ki sta jih narekovali narodna obramba in družbena samozaščita. Stališče SZDL Slovenije, ki se je potrdilo v praksi, je bilo, da so bile oblike združevanja predvsem stvar konkretnega interesa delavcev. Po SZDL Slovenije morajo taka društva sloneti na principih prostovoljnega združevanja, odprtosti za vse jugoslovanske delavce, ne glede na njihovo narodno ali narodnostno pripadnost, na principih socialističnega patriotizma, varovanja neodvisne samoupravne socialistične Jugoslavije ter sodelovanja in koordinacije z drugimi društvi jugoslovanskih delavcev glede skupnih vprašanj. Pravilnost take usmeritve so potrjevali sklepi Predsedstva Zvezne konference SZDL Jugoslavije, v pripravi katerih je imela Slovenija zelo aktivno vlogo.

Merila za ustanavljanje klubov so morali biti predvsem interesi in potrebe delavcev. Kljub načelno sprejetim stališčem pa se je v praksi zaradi nerazumevanja in nepre-

magane logike hierarizacije dogajalo, da marsikatero slovensko društvo pri nekaterih jugoslovanskih diplomatsko-konzularnih predstavništvih v primerjavi z drugimi tako imenovanimi jugoslovanskimi društvi ni bilo enako obravnavano. Prav tako (z nekaj izjemami) slovenska društva niso bila v enaki meri deležna različnih oblik posredne ali neposredne pomoči iz sredstev zveznega proračuna, s katerimi so razpolagali koordinacijski odbori pri Zvezni konferenci SZDL Jugoslavije in nekateri drugi zvezni organi. To je kazalo na staro miselnost, da so bile stare oblike organiziranosti nezaželene oziroma le izjemoma dopustne, na vsak način pa politično manj sprejemljive.

Tako je Koordinacijski odbor pri Zvezni konferenci SZDL Jugoslavije na osnovi sprejetih stališč Zvezne konference sklenil, da je potrebno društva oskrbovat s tiskom. Vsem društvom v tujini in s tem tudi slovenskim je začel pošiljati *Borbo*, namesto da bi slovenskim društvom pošiljali slovenske časopise, makedonskim makedonske in tako dalje. Slovenska društva so najbolje dokazala, da so narodna združenja, odprta tudi predstavnikom vseh drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti, prav tako močan element bratstva in enotnosti delavcev v tujini kot enotna združenja. Med slovenskimi delavci v društvih in klubih so ugotavljali visoko razvito zavest o pripadnosti jugoslovanski skupnosti ter pripadnosti jugoslovanski družbeni ureditvi. Dosegli so, da so slovenska društva v veliki meri gojila neposredne stike s posameznimi občinami oziroma njihovimi ustreznimi strukturami, zlasti na kulturno-prosvetnem, informativno-propagandnem, vzgojno-izobraževalnem in športnem področju. Nosilci povezav so bili največkrat koordinacijski odbori za vprašanja naših delavcev na začasnem delu v tujini pri občinskih konferencah SZDL. Koordinacijski odbor za vprašanja naših delavcev na začasnem delu v tujini pri Predsedstvu RK SZDL Slovenije si je prizadeval koordinirati in spodbujati take oblike sodelovanja ter poskušal doseči boljše medsebojno sodelovanje in koordinacijo med občinami, ki so sodelovale z društvi na določenem območju v tujini.

V osemdesetih letih so imeli Slovenci v zahodni Evropi že triinpetdeset svojih društev. V tem času je prišlo do opaznih sprememb v razvoju migracij v zahodni Evropi pa tudi med jugoslovanskimi državljani in njihovimi potrebami in interesi ter je začel razvoj društvenega organiziranja zaostajati za razvojem potreb in pričakovanj zdomcev vseh generacij. V aktivnostih društev svojih interesov niso mogli zadovoljiti otroci in mladina, družine ter izobraženci. V njih se, razen občasno, niso zbirali v večjem številu.

Takšne spremembe niso naletele na pravočasno in učinkovito reakcijo pristojnih jugoslovanskih in slovenskih dejavnikov, ki bi morali ponuditi ustrezno strokovno pomoč pri vsakodnevnem delu in razvoju društvene dejavnosti v skladu z novimi potrebami in interesi zdomcev. Oblike povezovanj zdomcev z domačim krajem, ki so bile do določene stopnje presežene, niso nadoknadili z novimi, vsebinsko bogatejšimi in raznovrstnejšimi oblikami povezovanja.

SZDL si je zato zastavila nalogo, da mora še bolj razviti svojo frontno vlogo v uresničevanju politike mednarodnih migracij in v odnosu do vseh zdomcev. Programski projekti o samoorganiziranju zdomcev so se nanašali na to, da je bilo treba oživiti

oziroma razširiti društveno dejavnost zlasti z uvajanjem novih oblik in v društveno življenje pritegniti otroke, mlade in družine. Posebno je bilo treba preučiti tako imenovana pokroviteljstva in domicilno povezovanje ter poiskati oblike kontaktiranja z zdomci, ki niso sodelovali v društvenem življenju. Podaljšano bivanje jugoslovanskih državljanov v tujini, spremembe, ki so nastale v njihovem položaju in socialni strukturi, povečane potrebe in vedno bolj izraženi specifični interesi otrok in mladine zunaj domovine so od vseh oblik družbenega samoorganiziranja zahtevali hitrejšo prilagajanje nastalim spremembam in novim potrebam. Socialistična zveza in Zveza socialistične mladine sta se morali zato na vseh ravneh učinkoviteje, bolj organizirano in trajno angažirati, da bi izboljšali pogoje vzgoje in izobraževanja ter družbene dejavnosti mladih v tujini, zlasti glede njihove priprave na vrnitev in pri vrnitvi v domovino.

VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE OTROK ZDOMCEV

V programski usmeritvi Republiške konference SZDL Slovenije je bilo zapisano: *»Najpomembnejša naloga Socialistične zveze bo skrb za ohranjanje nacionalne in kulturne identitete otrok in mladine naših državljanov. Zato bomo morali sodelovati pri pripravi ustreznega vzgojno-izobraževalnega programa in usposobiti ljudi za njegovo izvajanje.«*⁶

Zvezna konferenca SZDL Jugoslavije je poudarjala obveznost vseh družbenih dejavnikov, da samostojno ali v sodelovanju z ustreznimi organizacijami v državah imigracije omogočijo posebno podporo prizadevanjem jugoslovanskih državljanov v tujini in potrebno pomoč, da v vseh oblikah svojega družbenega samoorganiziranja in s prilagojenimi vsebinami delovanja omogočijo pogoje za čim bolj široko združevanje predšolskih in šolskih otrok in mladine zaradi ohranitve in negovanja materinščine, seznanjanja s kulturno in zgodovinsko dediščino, dosežki jugoslovanskih narodov in narodnosti ter zaradi krepiteve vezi z domovino. Daljše bivanje v tujini je prinašalo več problemov drugi generaciji, ki je bila bolj podvržena vplivu tujega okolja in je bila poleg tega tudi glavni predmet integracijske in asimilacijske politike. Dopolnilno vzgojno-izobraževalno delo z otroki in mladino v tujini je imelo dva glavna namena, in sicer: ohranяти materni jezik in razvijati čustveno pripadnost domovini SFR Jugoslaviji ter zmanjševati težave učencev pri ponovni vključitvi v vzgojno-izobraževalne organizacije v domovini.

Prvi oddelki dopolnilnega pouka v slovenščini so v tujini začeli delovati v šolskem letu 1971/72, ob koncu šolskega leta 1978/79 pa je bilo v pouk vključenih že 2.240 otrok. V zahodni Evropi je delovalo štiriinpetdeset slovenskih učiteljev, od tega je bilo le dvajset poslanih iz domovine. Organizacija dopolnilne vzgoje in izobraževanja v

⁶ AS 537, RK SZDL, Aktualna vprašanja vzgoje in izobraževanja otrok v tujini, januar 1989, a. e. 11, skatla 11.

slovenskem jeziku je bila v različnih državah različna glede na materialne, prostorske in druge možnosti ter zakonske ovire, ki so jih postavljale države imigracije.

Pouk je potekal v skladu z učnimi načrti, ki jih je sprejel strokovni svet za vzgojo in izobraževanje SR Slovenije, vendar je bilo njihovo izvajanje močno odvisno od vsakokratne konkretne situacije za delo oddelka in od sestave učencev ter njihovega znanja slovenskega jezika.

Zaradi velike razkropljenosti otrok je bilo organiziranje dopolnilnega pouka povezano z velikimi težavami. Le malo možnosti je bilo za sestavo razredov z otroki enake starosti. Dopolnilna vzgoja in izobraževanje v maternem jeziku v tujini je predstavljala del enotnega in celovitega vzgojno-izobraževalnega sistema SR Slovenije. Razvijanje te dejavnosti je prispevalo pomemben delež tudi k uresničevanju pravic in zaščite jugoslovanskih državljanov v tujini. Države imigracije so različno urejale vprašanje dopolnilne vzgoje in izobraževanja otrok tujih delavcev v osnovnih šolah. Švedska je organizirala dopolnilni pouk v skladu s svojimi zakoni sama in ga v celoti sama financirala, medtem ko so druge države zahodne Evrope prepuščale vsebino in organizacijo dopolnilnega pouka državam emigracije. Materialna podpora je bila različno visoka (Belgija, Švica in Francija niso prispevale ničesar). Najpogostejša oblika dopolnilnega vzgojno-izobraževalnega dela je bil dopolnilni pouk enkrat na teden v popoldanskih urah, ki je trajal od dveh do petih ur. Namenjen je bil otrokom, ki so bili že vključeni v tujejezično šolo. Razvili sta se dve obliki dopolnilnega pouka. Prva je bila namenjena otrokom, ki so jih skušali v pripravljalnem razredu čimprej vključiti v tujejezično šolo. Druga pa je bil pouk maternega jezika, narodne zgodovine in zemljepisa matične države za otroke posameznih narodnosti. Organiziranje dopolnilnega pouka je v veliki meri prispevalo k zaviranju asimilacijskega procesa. Prve pobude za organizacijo dopolnilnega pouka v tujini so prišle od posameznih staršev, ki so želeli, da njihovi otroci ohranijo stik s slovenskim jezikom. Pozneje so pobudo prevzela diplomatsko-konzularna predstavništva Jugoslavije, opažali pa so tudi veliko zavzetost za organizacijo slovenskega dopolnilnega pouka pri posameznih klubih in društvih. Do leta 1975 je bila skrb za dopolnilno šolanje otrok delavcev v tujini naloga tedanjega Republiškega sekretariata za prosveto in kulturo, že istega leta pa je to nalogo prevzela Izobraževalna skupnost Slovenije. Leta 1977 je bil v Münchnu ustanovljen prvi oddelek predšolske vzgoje v slovenskem jeziku, ki ga je vodila vzgojiteljica, poslana iz domovine. Različne oblike dopolnilnega pouka v maternem jeziku so bile razvite skoraj v vseh deželah, kjer so živeli in delali jugoslovanski državljani s svojimi družinami. Vprašanje financiranja dopolnilnega pouka v tujini je v Jugoslaviji vzelo vsem organizatorjem pouka največ časa in je povzročalo tudi največ dilem v medrepubliškem dogovarjanju. Dogovorjeno je bilo, da se na področju dopolnilnega pouka v tujini doseže enoten jugoslovanski pristop do organizacije pouka za otroke vseh jugoslovanskih narodov in narodnosti. Dogovor o enotnem jugoslovanskem pristopu je imel za posledico financiranje dejavnosti iz zveznega proračuna, kar se je kmalu pokazalo kot neustrezno za otroke po številu manjših jugoslovanskih narodov.

Leta 1971 so vse pristojnosti na področju vzgoje in izobraževanja prešle na repu-

blike, ne pa tudi decentralizacija zveznih sredstev. SR Slovenija je za dopolnilni pouk prispevala iz republiških sredstev sorazmerno več kot druge republike. Te so imele stroške samo z nabavo učbenikov, leposlovja in učil, medtem ko je Slovenija iz svojih sredstev zagotavljala tudi precejšen del za osebne dohodke učiteljev. Zaradi izredno pomembne družbenopolitične vloge, ki so jo med slovensko populacijo v tujini imeli učitelji, je bilo potrebno, da so pri izboru učiteljev sodelovali koordinacijski odbori za vprašanja naših delavcev na začasnem delu v tujini pri OK SZDL in Predsedstvu RK SZDL in tako prevzemali svoj del politične odgovornosti pri izboru in pripravi učiteljev.

Sklepi, ki jih je Predsedstvo RK SZDL Slovenije leta 1980 sprejelo v zvezi z vzgojo in izobraževanjem otrok delavcev na začasnem delu v tujini, so se nanašali na odločnejše ukrepanje pri usmeritvi mladine, ki je v tujini končala obvezno šolanje. Usmerjeno naj bi bilo na nadaljevanje šolanja v domovini, pri tem pa si je prizadevala, da so bili otroci enakopravno obravnavani pri štipendiranju in oskrbi v internatih. Podpirati je bilo treba razne oblike povezovanja otrok in mladine v tujini z domovino, kot so dopisovanje, vzpostavljanje neposrednih stikov med osnovnimi šolami v Sloveniji in z oddelki dopolnilnega pouka v tujini, kadar je bilo mogoče organizirati letovanja, ekskurzije, mladinske delovne brigade in podobno.

Cilji, ki so bili poudarjeni ob organiziranih obiskih iz tujine, so bili: razvijanje in poglobljanje čustev pripadnosti domovini, razvijanje bratstva in enotnosti narodov in narodnosti Jugoslavije s posebnim poudarkom na spoznavanju in ohranjanju pridobitev narodnoosvobodilnega boja in socialistične samoupravne družbene skupnosti ter seznanjanje z dogajanjem v domovini.

INFORMATIVNO-PROPAGANDNA DEJAVNOST MED ZDOMCI

Republiška konferenca SZDL Slovenije oziroma njena informativna služba je ugotavljala, da so bili delavci v tujini ob pomanjkanju informacij o stanju v matični domovini nenehno izpostavljeni informativno-propagandnemu pritisku, ki jih je skušal vključiti v miselnost potrošniškega sveta, enostranskemu ocenjevanju mednarodnih dogodkov ter njihovih posledic za Jugoslavijo, poudarjanju neenotnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti, slabostim jugoslovanskega gospodarstva, različnosti kultur, religij in podobno. Z anketo je bilo ugotovljeno, da je okrog 40 odstotkov anketiranih slovenskih delavcev na začasnem delu v ZR Nemčiji redno prebiralo nemške časopise in revije, kar je bil znatno večji delež, kot pa so ga predstavljali naročniki slovenskega tiska.⁷

Delavcem v posameznih državah so bile namenjene tudi posebne publikacije in oddaje nekaterih radijskih in televizijskih postaj v tujih jezikih, ki so bile dejavnik neobjektivnega informiranja, toliko bolj, ker so v njihovih redakcijah pogosto sodelovale Jugoslaviji sovražne osebnosti in emigranti. Negativni psihološko-propagandni pritisk zahodnega sistema, javnega obveščanja, sovražna propagandna aktivnost politične

⁷ AS 537, RK SZDL, a. e. 1266, škatla 611.

emigracije so si prizadevali odtujevati jugoslovanske delavce od družbenega dogajanja v domovini. Urejevanje teh vprašanj je bilo lahko uspešno le z organiziranim in postopnim vračanjem delavcev v domovino in ob uveljavljanju družbene samozaščite, kar je pomenilo tesnejše povezovanje delavcev z diplomatsko-konzularnimi predstavništvi, samoorganiziranje v povezavi s sistematičnim delom družbenopolitičnih organizacij in skupnosti ter strokovnih služb, kvantitativno in vsebinsko izboljšanje sistema informiranja o pomembnih dogodkih v domovini ter o podatkih, ki zadeva jo jugoslovanske delavce v tujini. Vse to je lahko odločno prispevalo k oblikovanju samozaščite, varnostne osveščenosti in zboljšanju varnostne situacije med jugoslovanskimi delavci. Zvezna konferenca SZDL je poudarjala, da je bilo zlasti pomembno zagotoviti pravočasno, popolno in objektivno obveščanje jugoslovanskih državljanov v tujini o dogajanjih v domovini in po svetu ter o vprašanjih, ki so pomembna za njihovo bivanje v tujini. Tovrstno obveščanje je moralo postati sestavni del in obveznost vseh nosilcev javnega informiranja v domovini. Izdajanje specializiranih listov, kaset in drugih oblik stalnega obveščanja državljanov v tujini je postalo neizogibno.

Odločeno je bilo, da morajo pristojni organi in organizacije v domovini klubom in združenjem redno pošiljati informativno gradivo (filme, videokasete, brošure, priročnike in podobno). Sekretariat Koordinacijskega odbora za vprašanja naših delavcev na začasnem delu v tujini pri Predsedstvu RK SZDL Slovenije je pozitivno ocenil zamisel o televizijski oddaji o delavcih migrantih. Oddaja naj bi predstavila delavca migranta kot subjekt obravnave ter pripravljenost in možnosti, ki jih je družba ustvarjala za njihovo zaposlovanje doma. Po drugi strani je moralo biti jasno razvidno, da brez njihovega angažiranja reševanje problemov ne more biti učinkovito. Izvršni odbor Predsedstva RK SZDL Slovenije je v sedemdesetih letih ugotovil, da razširjenost slovenskih časnikov in revij med delavci v tujini ni bila zadovoljiva. To je bila med drugim posledica necelovite izdelanega koncepta informativno-propagandnega nastopa. Iz statističnih podatkov o branosti posameznih slovenskih časopisov in revij ter rezultatov znanstveno-raziskovalnega dela je bilo razvidno, da so se delavci, ki so bili začasno v tujini, zanimali predvsem za razvoj in dogajanja v domačih krajih, o čemer je poročal regionalni tisk. V rednih sredstvih javnega obveščanja ni bilo mogoče zajeti vse specifične problematike, ki je zanimala delavce na začasnem delu v tujini. To so bila predvsem vprašanja socialnopravne in delovne zaščite v času njihovega bivanja v tujini, predpisi o carini, pokojninsko in invalidsko zavarovanje, delovna doba in podobno. Posebno pozornost so posvetili otrokom in mladini delavcev na začasnem delu v tujini, njihovi drugi in tretji generaciji, saj so imeli prav ti v tujini vse pogoje za integracijo in asimilacijo. Posvetiti jim je bilo treba nekaj strani v slovenskem jeziku. Informativno-propagandna sredstva so bila dolgo časa v finančnih težavah. Problem informiranja so v Sloveniji reševali tako, da je v Mariboru izhajala posebna izdaja *Večera* za zdomce, in to v dveh različicah. Prva je bila namenjena delavcem v Avstriji, druga pa zdomcem v Nemčiji in drugih zahodnoevropskih državah. Revija *Rodna gruda* je bila namenjena izseljencem in zdomcem v zahodni Evropi. Radio je pošiljal informacije nemškimi radijskim postajam, ki so imele enkrat na teden oddaje

za zdomce v slovenščini. SZDL Slovenije je opozarjala na težave, ki so se pojavljale pri razširjanju informativno-propagandnega gradiva. Šlo je predvsem za materialne težave vseh, ki so se neposredno ukvarjali z informativno-propagandno dejavnostjo za zdomce. *Rodna gruda* je imela primanjkljaj, *Večer* je napovedoval izgubo pri izdaji za zdomce. Druga težava je bila distribucija. Razen v Avstriji, kjer so sindikati in delavska zbornica prevzeli distribucijo *Večera*, ni bilo mogoče uspešno razširjati tiska. Sindikalne organizacije in delodajalci so odklanjali distribucijo jugoslovanskega tiska. Zato so ostajali časniki nerazdeljeni, največ izvodov pa je prišlo do društev in klubov, ki so delovala po zahodni Evropi. Tretja težava je bila v tem, da so informacije tisku, radiu in na televiziji nastajale v domovini in so zato vsebovale premalo izvirnih podatkov o življenju zdomcev. Uredništva niso imela dovolj sredstev, da bi organizirala dopisniško mrežo. Radiotelevizija Ljubljana je imela enkratno na teden oddajo *Beseda in zvoki iz logov domačih*, ki je bila namenjena delavcem v tujini, nič manj pomembna ni bila oddaja *Našim rojakom po svetu*, ki jih je seznanjala z njihovimi pravicami in dolžnostmi, dogajanjem v domovini in z delom društev in klubov (trajala je vsak dan pet minut, razen sobote in nedelje).

Leta 1978 je Komisija za agitacijo in propagando pri Predsedstvu Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije ugotovila, da morajo doseči usklajeno delovanje celotne informacijske mreže, če želijo, da bodo ljudje v tujini sproti seznanjeni z dogajanjem oziroma družbenopolitičnim, gospodarskim in kulturnim razvojem doma. Na osnovi tega je začel kot mesečna priloga časopisov izhajati *Naš delavec*. Prejemali so ga vsi klubi in društva v evropskih državah, kjer so živeli zdomci.

Delavcem na začasnem delu v tujini je bila namenjena mesečna revija *Naša luč*, ki so jo izdajali emigrantski duhovniki. Imela je skrajno negativen odnos do Jugoslavije. Predsedstvo RK SZDL Slovenije je poudarjalo, da si je treba prizadevati za čim večjo slišnost radia ter širjenje in vsebinsko bogatenje njegovega programa, namenjenega Slovencem v tujini, kakor tudi za širjenje naročniške mreže domačega tiska, široko uporabo sodobnih sredstev za prenos informacij.

Razvijati je bilo treba tudi druge oblike neposrednega informiranja Slovencev v tujini, kot so seminarji, organiziranje sestankov v domovini, obiski v društvih, krepiti je bilo treba informativno vlogo društev in podobno. Zaradi velike učinkovitosti videokaset je bilo treba v sistemu zagotoviti ustrezne materialne možnosti za produkcijo videokaset z vseh programskih področij, zlasti pa s področja informiranja, izobraževanja in kulture.

DELOVANJE SLOVENSKE RIMSKOKATOLIŠKE CERKVE MED ZDOMCI

Koordinacijski odbor za vprašanja naših delavcev na začasnem delu v tujini pri ZK SZDL Jugoslavije je skupno s Koordinacijskim odborom za religijo pri ZK SZDL Jugoslavije obravnaval problematiko delovanja duhovščine v tujini. Ugotovili so, da

zasluži posebno pozornost delovanje rimskokatoliške cerkve, ki je razvijala pomembno dejavnost med jugoslovanskimi državljani ter njihovimi družinskimi člani ne samo v zvezi z verskimi zadevami, temveč tudi na področju delovnopravne in socialne zaščite, družbenega in kulturno-zabavnega življenja ter vzgoje. V okoljih, kjer so delovali emigrantski duhovniki, ki so bili deklarirani sovražniki SFR Jugoslavije, je dobivala taka dejavnost negativno obeležje. Nekateri mlajši duhovniki, ki so prišli iz domovine, so s svojim delovanjem pomagali pri delovanju in kulturnem življenju društev delavcev in organizaciji dopolnilnega pouka. Emigrantski del slovenske duhovščine ni bil naklonjen samoorganiziranju delavcev na principih socialističnega patriotizma. Zato je bila njihova dejavnost usmerjena v to, da bi čim več vernikov obdržali pod svojim vplivom in so se distancirali od načel samoorganiziranja delavcev v tujini.

Koordinacijski odbor za vprašanja delavcev na začasnem delu v tujini pri RK SZDL Slovenije je leta 1974 izdal oceno delovanja slovenske rimskokatoliške cerkve med izseljenci in zdomci; pri tem so navedli naslednje: *»Druga svetovna vojna je vnesla politično diferenciacijo med duhovniki in cerkveno hierarhijo tako doma kot v tujini do NOB in s tem v zvezi za neizprosno opredeljevanje: za ali proti nacionalnim in socialnim interesom slovenskega naroda. Na tej alternativni je postalo in moralo postati jasno tisto, kar je bilo prej marsikdaj zelo veščče prikrivano in skrito. Morala se je namreč pokazati prava vrednost in smisel slovenskega klerikalizma. Slovenski klerikalizem je v širokih razsežnostih in vpričo vseh postal tisto, kar je vedno bil: sodelavec in rezerva buržoazije, domače in tuje. Čimbolj je buržoazija s svojo politiko in izkoriščevalnimi cilji doživljala polom, toliko bolj jasno in odločno je morala stopiti na prizorišče boja njena rezerva, to se pravi izkoriščanje vere v politične namene, kar je bistvo skrbno organiziranega in bojovitega slovenskega klerikalizma. Vloga cerkve v narodnoosvobodilni borbi je znana. Pri večini slovenske duhovščine se je v skladu s stališčem svetovne rimskokatoliške cerkve do komunizma in s stališčem domače uradne cerkve do narodnoosvobodilne borbe formiralo odklonilno stališče do NOB ter s tem dokazoval, da religiozno prepričanje ne more biti ovira v boju ljudskih množic in njihove osnovne demokratične pravice. Proti koncu II. svetovne vojne je najbolj konzervativni in sovražni del duhovščine emigriral. Slovenska cerkev in logično tudi ta del slovenske emigracije ni hotela ali zmogla priznati poraza in brodoloma belogardizma. V tem brodolomu ni videla (in tudi še sedaj ne vidi) zgodovinske nujnosti, ampak je videla (in hoče videti vse do današnjega dne) samo začasen poraz. Ta del katoliške cerkve v Sloveniji in izven nje se še ni sprijaznil s stvarnim stanjem. Zaradi svojega sovraštva je slep in gluha za vsa dogajanja in ni sposoben stvarne analize dejanskega stanja in napredka, ki je dosežen v Sloveniji oziroma v Jugoslaviji. Upornost in zagrizenost politične emigracije proti jugoslovanskemu družbenemu sistemu ni zgolj njena sla po maščevanju ali dokaz lastne nemoči. Za temi prizadevanji stoje tudi tuje sile. Emigracijska dejavnost je sestavni del vseh tistih načrtov, ki jim ustrezajo pogoji hladne vojne in ki bi v nekem trenutku in na nekem geografskem področju brezobzirno in z vsemi sredstvi poskušali restavrirati včerajšnji družbeni sistem. S podpisom Protokola med Jugoslavijo in Vatikanom se začenja nova razdelitev sil tudi med poli-*

tično in duhovniško emigracijo po svetu. Pred katoliško emigracijo se je postavilo vprašanje: sprejeti Protokol in spremeniti svoj odnos do Jugoslavije ali pa ostati na sovražnih pozicijah. Med slovenskimi izseljenskimi duhovniki lahko ugotovljamo v glavnem tri usmeritve: del duhovnikov (to je manjši del) odklanja vsako obliko stikov z Jugoslavijo in celo vsebino podpisanega Protokola Jugoslavija – Vatikan. Druga skupina se zavzema za medsebojno normalizacijo odnosov Jugoslavija – Vatikan. Med obema »skupnostima« je večji del emigrantske duhovščine, ki pasivno gleda na vsa ta prizadevanja. Želijo si formalno urejen odnos z domovino, disciplinirano izpolnjujejo odločitve koncila in odklanjajo vsako, posebej pa ekstremno delovanje duhovščine in laične emigracije proti Jugoslaviji. Svoje delovanje omejujejo izključno na poklic duhovnika oziroma cerkveno delovanje.⁸

Slovenskih izseljenskih in emigrantskih duhovnikov je bilo okrog sedemsto. V tej oceni delovanja rimskokatoliške cerkve so opozarjali na številne stike slovenske cerkve s povojno politično emigracijo in zdomci. Šlo je za najrazličnejše oblike povezav slovenske cerkve z duhovniško emigracijo, vernimi zdomci in izseljenci. Cerkvenopravna ureditev dušnega pastirstva med zdomci v tujini je bila zelo pomembno vprašanje zato, ker je bila s tem v zvezi najmočnejše povezana katoliška politična emigracija in ker je imela cerkev drugačen položaj in vlogo v tujini kot pa v Jugoslaviji.

Iz vsebine poročil izseljenskih in emigrantskih duhovnikov v reviji *Cerkev* je bilo razvidno, da se je cerkev orientirala na dolgoročno, programsko izdelano politiko delovanja med izseljenci in zdomci. Krepila je svojo kadrovsko strukturo, ki jo je posebej pripravljala in izobraževala. Programska in akcijska usmeritev je bila prirejena pogojem in možnostim dela v državah, kjer je delovala. Svoj odnos je skušala uveljavljati do stališč ustavnopravne ureditve v domovini. Ta odnos je bil drugačen, kot ga je zavzemala katoliška cerkev v Jugoslaviji. Predvsem je poudarjala pomembnost socialnega, kulturnega, prosvetnega in zabavnega dela, česar ustava SFR Jugoslavije ni dovoljevala. V Jugoslaviji so si zastavljali vprašanje, kakšen naj bo odnos do cerkve v tujini. Ugotovili so, da ne morejo zavzeti istih meril v odnosu do cerkve v tujini, kot jih uporabljajo v domovini, kar pa ni pomenilo, da morajo iti v neko sodelovanje koordinacije ali razdelitev odgovornosti v delu med zdomci in izseljenci, med cerkvijo in državnimi institucijami. V primerih, ko je zaradi političnih in drugih ambicij posameznih izseljenskih in emigrantskih duhovnikov prišlo do nesporazumov, so ocenili, da morajo odprto zastopati stališče, da so to dolžnosti države in družbe prek predstavništva in družbenopolitičnih delavcev, ki so jih pošiljali, in da ni naloga cerkve ukvarjati se s takšno dejavnostjo. V sedemdesetih letih so opazili močnejšo politično aktivnost duhovniške emigracije. V SZDL so se zavzemali za to, da poskusov revanšizma ne bi smeli ocenjevati po realnih možnostih za njihov uspeh. Toda storiti bi morali vse, da bi zatrli delovanje, ki bi lahko vodilo k nemirom, spopadom in zapletom družbenopolitičnih odnosov in položaja. Zavzemali so se, da je osnovno in primarno odpraviti

⁸ AS 537, RK SZDL, Delovanje slovenske rimo-katoliške cerkve med izseljenci in zdomci, a. e. 1285, škatla 618.

ali vsaj nevtralizirati sovražno dejavnost ekstremnega dela duhovščine in da je bilo potrebno stalno zbirati natančne in argumentirane podatke o njihovem delovanju, da bi bile intervencije v Vatikanu uspešne.

VIRI

- AS 537, RK SZDL, O novi vlogi SZDL, 1968, a. e. 2636, škatla 1075 (začasno številčenje).
- AS 537, RK SZDL, 2. seja RK SZDL, 21. 3. 1972, a. e. 2636, škatla 1077 (začasno številčenje).
- AS 537, RK SZDL, Informacija o problemih zaposlovanja delavcev z območja SRS v tujini, 1971, a. e. 2708, škatla 1105 (začasno številčenje).
- AS 537, RK SZDL, Aktualna vprašanja vzgoje in izobraževanja otrok v tujini, januar 1989, a. e. 11, škatla 11 (začasno številčenje).
- AS 537, RK SZDL, a. e. 1266, škatla 611 (začasno številčenje).
- AS 537, RK SZDL, Delovanje rimo-katoliške cerkve med izseljenci in zdomci, a. e. 1285, škatla 618 (začasno številčenje).

SUMMARY

THE POLICY OF THE SOCIALIST ALLIANCE OF THE WORKING PEOPLE TOWARDS MIGRANT WORKERS

Lidija Franjič

In the contribution, the problematic of workers on temporary work abroad or emigrants is dealt with, which presented a significant composite part of the entire social policy in the social-economical development of the republic, communities and local communities. The coordination committee at the RK SZDL of Slovenia for the problematic of our workers on temporary work abroad as the basic connector of all separate carriers of activities in the SR Slovenia in that field was bringing into realisation its tasks by dealing with and monitoring the entire problematic in the field of going abroad for work from the less developed (Pomurje) and bordering regions of the SR of Slovenia. The socialist alliance differentiated politically between migrant workers and emigrants and consequently treated them differently. It was about different orientation as migrant workers wished to return to their homeland while emigrants aimed at staying abroad and acquire foreign citizenship. For the both different goals were being set: as regards emigrants, it was necessary to engage in the economic field, deal with the question of their return to the homeland and enable them equal rights as workers in the homeland.